

Ontstaansgeschiedenis Van Eesterenmuseum

Hoe de wisselwerking tussen lokale democratie, woningbouwcorporaties en bewonersinitiatieven tot het eerste museum in Amsterdam Nieuw-West leidde

Rond de millenniumwisseling, zo'n halve eeuw nadat Koningin Juliana de Westelijke Tuinsteden had geopend, waren twee processen op gang gekomen. Meest zichtbaar was dat er een omvangrijk stedelijke vernieuwingsproces op stoom kwam, zeker wat de planvorming betrof. De aanzet hiertoe was december 1992 gegeven met een brede conferentie (*Tuinstad in 2010....?*) in de Meervaart.

Opkomend cultuurhistorisch besef

Aan de andere kant begon iets schijnbaar tegengestelds steeds zichtbaarder te worden: het besef dat de Westelijke Tuinsteden vanuit cultuurhistorisch perspectief een belangrijk gebied is. Begin jaren negentig was er weliswaar al gepromoveerd op het AUP en was een vierdelige monografie over Cornelis van Eesteren verschenen, maar die vakmatige waardering was nog niet gemeengoed. Bij bewoners heerste vooral waardering voor het wonen in een groene omgeving van lucht, licht en ruimte. Liefhebbers van het (hoog)stedelijke milieu zagen daarentegen vooral een tochtige buitenwijk met eenzijdig woningbestand. Dit veranderde na de millenniumwisseling. Binnen Bureau Monumenten & Archeologie nam de aandacht voor het naoorlogse erfgoed toe. De ontwikkeling van waarderingskaarten voor de Westelijke Tuinsteden was in gang gezet¹. Tegelijkertijd kwam het jaarboek 2001 van het Cuypersgenootschap² uit. Dit was exclusief gewijd aan de naoorlogse wijk met als ijkpunt Slotermeer.

Deelraad Geuzenveld-Slotermeer

Binnen de toenmalige deelraad Geuzenveld-Slotermeer werden besluiten gevraagd over de omvangrijke stedelijke vernieuwing. Veel bewoners ervoeren de vernieuwingsplannen als bedreiging en werden zich daardoor bewuster van het bijzondere van hun woonomgeving³. De raad kon zich in z'n algemeenheid vinden in voorstellen om tot woningdifferentiatie te komen zodat een wooncarrière in eigen buurt mogelijk werd, draagvlak voor voorzieningen op peil zouden blijven, en sociale problemen beheersbaar. Maar net als de bewoners gingen de raadsleden ook meer om zich heen kijken naar de huidige kwaliteiten. Dit viel samen met de invoering in 2002 van het zogeheten dualisme in het Nederlandse politieke bestel. De stadsdeelraad kwam daarbij losser te staan van de stadsdeelwethouders⁴ en vulde dit in door zelf onderwerpen te agenderen en initiatieven te nemen. Raadscommissievoorzitter Wouter

¹ Zie voor een beschrijving van de weerstand die overwonnen moest worden, NUL20 mei 2007, De moeizame omgang met naoorlogse architectuur in Nieuw West - www.nul20.nl/issue32/1vd_1

² De organische woonwijk in open bebouwing. IJkpunt Slotermeer, 2002 (kernredactie Vincent van Rossem, Jeroen Schilt & Jos Smit). Hierin is al een wandeling door Slotermeer opgenomen.

³ Een inspraakbijeenkomst (24 september 2002) over de concept-structuurvisie Geuzenveld-Slotermeer bracht vele verontwaardigde bewoners op de been tot wie de reikwijdte van de plannen doorgedrongen was en die zich bovendien ergerden aan de in hun oren misprijzende toon over hun woonomgeving.

⁴ Tot 2002 waren de stadsdeelwethouders tegelijkertijd lid van de stadsdeelraad en stemden dus mee over hun eigen voorstellen (monisme). Na 2002 mochten wethouders niet meer zelf meestemmen en kregen de raden veel meer een eigen verantwoordelijkheid.

van der Wulp nodigde Bureau Monumenten & Archeologie uit om een presentatie te houden over de cultuurhistorische betekenis van het stadsdeel. Dit zette een keten van gebeurtenissen in gang.

Beschermd stadsgezicht als levend museum

Op 1 juli 2003 neemt de stadsdeelraad met algemene stemmen een motie aan om een Van Eesterenmuseum⁵ aan te wijzen, zijnde een groter ensemble met hoge kwaliteit in zowel verkaveling als architectuur⁶.

Op 8 juni 2004 stelt de stadsdeelraad – tezamen met de Welstandsnota – de Architectonische en Stedenbouwkundige waarderingskaart Geuzenveld-Slotermeer vast. Deze waarderingskaart vormt de basis voor de latere selectie van een concreet gebied als Van Eesterenmuseum.

Najaar 2004 stelt een aantal bewoners⁷ – financieel ondersteund door Bureau Parkstad en de woningbouwcorporaties⁸ – de tentoonstelling **De Stijl van Amsterdam Nieuw-West** samen⁹. Deze staat het eerste halfjaar van 2005 in het informatiecentrum Parkstad en maakt vervolgens een rondgang door de Westelijke Tuinsteden, Bos en Lommer, en de Zuiderkerk¹⁰. Terugkijkend kan deze tentoonstelling als de eerste tentoonstelling van het Van Eesterenmuseum beschouwd worden. Enkele delen ervan zijn in nieuwe vormgeving terug te vinden in de huidige vaste opstelling.

Toegangspoort tot de tentoonstelling De Stijl van Amsterdam Nieuw-West in de Zuiderkerk (2006). De toegangspoort laat de verschillende stijlen Van Dam tot Sloterplas zien. (foto Erik Swierstra)

⁵ Het gebruik van de term museum was geïnspireerd door de naam Bijlmermuseum voor een te bewaren deel van de honingraatflats in Amsterdam Zuidoost. Een stadsdeel dat al eerder met een omvangrijke stedelijke vernieuwing te maken had gekregen.

⁶ In deze motie was dus nog geen gespecificeerd gebied aangewezen. Inzet was het behoud van ten minste één ensemble (groep van stempels) waarbinnen hoge architectonische kwaliteit gekoppeld is aan hoge kwaliteit van de verkavelingswijze.

⁷ Samenstelling en fotografie o.a. Dick Praamstra, Harriët Haakma Wagenaar, Erik Swierstra, Otto Sluizer & Shirley Brandeis. Vormgeving Annika Ohlerich en technische uitvoering door leerlingen van het Nova college.

⁸ Far West, Eigen Haard, Olympus Wonen en AWW.

⁹ In 2007 is bovendien als vervolg een boekje verschenen: Haakma Wagenaar, Swierstra & Rombout 2007, De Stijl van Amsterdam Nieuw-West, ISBN 978-90-78872-02-3.

¹⁰ Toenmalig gemeentelijk informatiecentrum voor ruimtelijke ordening en wonen.

Oktober 2005 dient de PvdA-fractie een initiatiefvoorstel in voor aanwijzing van een specifiek gebied als Van Eesterenmuseum¹¹ ([link plaatsen naar voorstel](#)). Inzet is zowel het behoud van cultuurhistorisch erfgoed, als het teweegbrengen van meer trots op de eigen wijk bij bewoners en verbetering van het imago naar buiten.

Januari 2006 wijst de raad dit gebied – nu bekend als Van Eesteren-buitenmuseum – aan als Van Eesterenmuseum in oprichting. Daarbij wordt het dagelijks bestuur opgedragen de procedure in werking te zetten om het tot gemeentelijk beschermd stadsgezicht te bestemmen. Maar minstens zo belangrijk is de opdracht om zich actief in te zetten om samen met bewoners, ondernemers, corporaties, maatschappelijke instellingen en overige zich hierop richtende verenigingen en stichtingen verdere invulling te geven aan het begrip “levend museum”. Hierbij wordt op dat moment gedacht aan eenmalige activiteiten, een Van Eesteren-wandeling (folder en evt. markeringen in de buurt), en een ingerichte tentoonstellingsruimte.

Begin 2007 maakt het dagelijks bestuur het voornemen bekend om het gebied aan te wijzen als gemeentelijk beschermd stadsgezicht.

Juni 2007 kan als het begin van de rondwandelingen door het Van Eesteren-buitenmuseum gekenschetst worden. Jeroen Schilt van Bureau Monumenten & Archeologie verzorgt eerst op verzoek van bewoners een rondleiding (9 juni) om twee weken later op verzoek van het stadsdeel op de Dag van de architectuur nog drie rondleidingen te geven (23 juni 2007). Deze laatste krijgen veel aandacht in de pers en ook oud-bewoners komen meewandelen. Er komt een gidsje uit die de wandeling beschrijft, maar de rondleidingen krijgen voorlopig nog geen structureel karakter.

Na besluitvorming eind 2007 in de stadsdeelraad Geuzenveld-Slotermeer is het Van Eesteren-buitenmuseum het eerste gemeentelijk beschermd stadsgezicht van Amsterdam¹². Er volgt een periode waarin zowel woningbouwcorporaties, als bewoners de (imago)voordelen van het gemeentelijk beschermd stadsgezicht nog niet als zodanig beleven. Corporaties vrezen vooral belemmeringen voor hun vernieuwingsplannen, terwijl bewoners menen dat de aanwijzing niets verandert aan het maken van ingrijpende vernieuwingsplannen. De levendigheid in het museum komt nog niet van gezamenlijke activiteiten door vitale coalities van bewoners, corporaties, ondernemers en maatschappelijke instellingen. Het leven komt eerder van bewonersprotesten over gepresenteerde vernieuwingsplannen. Een tentoonstellingsruimte als positief brandpunt voor andersoortige activiteiten moet nog tot stand gebracht.

¹¹ Het wachten op uitvoering door het dagelijks bestuur van de motie uit 2003 moe, nam de PvdA-fractie weer zelf het initiatief. Daarbij werd een beroep gedaan op de verordening op ambtelijke bijstand voor raadsleden. De ambtenaren Karin van Breenen en Jan Spaans hebben vervolgens een onderbouwde selectie van het aan te wijzen gebied gemaakt, die verwerkt is in het voorstel.

¹² Tot dan toe had Amsterdam enkel van rijkswege beschermde stads- en dorpsgezichten. In tegenstelling tot wat wel gedacht werd, is het Van Eesterenmuseum overigens niet het eerste gemeentelijk beschermd naoorlogse stadsgezicht van Nederland. Daarvoor is het toch vele jaren te laat aangewezen. De naoorlogse Bomenbuurt in Amersfoort – het laatst gebouwde deel van het Soesterkwartier – is al sinds 28 april 1988 gemeentelijk beschermd stadsgezicht.

Binnenmuseum

In 2009 huurt het stadsdeel een projectleidster in om te komen tot een (binnen)museum / tentoonstellingsruimte van waaruit activiteiten georganiseerd kunnen gaan worden. Een initiatiefgroep van actieve bewoners en ambtenaren wordt gevormd¹³. November 2009 brengt de groep verslag uit en dan gaat het snel. Drie bewoners doen een formeel beroep op het bewonersinitiatievenbudget van de aandachtswijk Slotermeer¹⁴. Het stadsdeel zegt hieruit een subsidie toe voor de extra beginkosten. Daarnaast krijgt het museum voor een pilotperiode van twee jaar een exploitatiesubsidie uit de algemene middelen van het stadsdeel. Hans van der Schaaf wordt door de initiatiefgroep aangetrokken als kwartiermaker/directeur. Gekozen wordt voor de locatie Burgemeester De Vlugtlaan 125, een voormalige huishoud- en technische school¹⁵. Een comité van aanbeveling vormt zich. De kersverse directeur verzamelt een bestuur rond zich¹⁶, en 15 maart 2010 wordt de Stichting Van Eesterenmuseum opgericht bij de notaris. Een brainstormbijeenkomst met een vijftigtal creatieve betrokken deelnemers vindt op 26 maart plaats (<http://www.geheugenvanwest.nl/page/13095/nl>). Vrijwilligers melden zich in

Opening 15 oktober 2011 – op de voorgrond rechts Jesse Bos met naast haar wethouder Carolien Gehrels. (foto Erik Swierstra)

groten getale. Het oude praktijklokaal koken wordt omgetoverd tot een expositieruimte plus kantoortje annex keuken. Missie en activiteitenplan worden vastgesteld en aanvullende subsidie verkregen van onder andere de Van Eesteren-Fluck en Van Lohuizenstichting. Een vaste en een wisseltentoonstelling wordt samengesteld, publiciteit voorbereid en 15 oktober 2010 vindt een druk bezochte opening plaats door wethouder Carolien Gehrels van Amsterdam en stadsdeelwethouder Jesse Bos

(<http://www.at5.nl/artikelen/50282/slotermeer-is-openluchtmuseum>). Het eerste en enige museum

¹³ De groep bewoners bestond uit Fred Martin, Harriët Haakma Wagenaar, Shirley Brandeis, Tineke Rombout, Dick Praamstra, Arnold Paalvast, Tineke Stricker en Erik Swierstra. De ambtenaren waren Martijn de Graaf, Kees Vissers en Annemiek Hoogland.

¹⁴ Tineke Stricker, Arnold Paalvast en Erik Swierstra – alledrie woonachtig in Slotermeer – doen een beroep op de wijkaanpakgelden door het formeel indienen van een bewonersinitiatief-aanvraag. De aanwijzing van Slotermeer als Vogelaarwijk heeft op deze manier ook een rol gespeeld in het mogelijk maken van het museum.

¹⁵ Het pand uit 1967 wordt tijdelijk bestemd als broedplaats. Het museum gebruikt een deel van de ruimte. Zie voor meer informatie www.broedplaatsdevlugt.nl. Het gebouw heeft kenmerken van de monumentale H-scholen die Publieke Werken in de vijftiger jaren bouwde. Een revolutionair nieuw type school dat licht en kindvriendelijk moest zijn, met goede dwarsventilatie.

¹⁶ Prof. Maurits de Hoog (TH Delft), Sandra de Vries (oud-directeur Stedelijk Museum Alkmaar), Anouk de Wit (oud-manager gemeentelijk informatiecentrum Zuiderkerk) en Fred Martin (oud-stadsdeelwethouder Slotervaart).

